

ВПЛИВ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ НА РИНОК ПРАЦІ В УКРАЇНІ (АНАЛІТИКО-ПРОГНОСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

©2023 БАННИКОВА К. Б.

УДК 314.72(477)
JEL: F22; J21; J22; J78; O15; R23

Баннікова К. Б. Вплив вимушеної міграції на ринок праці в Україні (аналітико-прогностичний аспект)

У статті досліджено особливості міграційних процесів, які відбулися у зв'язку з повномасштабним вторгненням на територію України. Зокрема, було встановлено, що значна кількість мігрантів, які осіли в країнах Європи, вже сьогодні працюють і сплачують податки саме в цих країнах. Водночас дослідження показало, що вимушена міграція спричинила зменшення в Україні окремих професійних груп, які складають переважно жінки. Крім того, встановлено, що ринок праці в Україні виявив гнучкість та адаптивність до викликів війни. Безумовно, економічна криза завдала значного удару по ринку праці, проте, незважаючи на очікування сусіда-агресора, не знищила його. Окрему оцінку надано внутрішній вимушеній міграції населення та визначено регіони України, які зазнали найбільшого навантаження у зв'язку з нею. Розглянуто проблеми на ринку праці, які були спровоковані масовим неконтрольованим переміщенням громадян. Оцінено рівень безробіття за результатами 2022 р., який, за офіційними даними, став меншим, ніж на момент початку війни. Зазначимо, що таку інформацію слід сприймати критично, адже не всі особи працездатного віку стають на облік як безробітні. Водночас завдяки аналітико-прогностичному аспекту дослідження було встановлено, що майбутнє України – за новітніми освітніми програмами, інноваціями та інвестиціями, що в результаті дасть змогу поліпшити мікроклімат і на ринку праці. Проте реалізації цих амбітних планів мають передувати дієві державні рішення та вироблення реальних механізмів змін, а також, безумовно, зменшення тиску на бізнес, зокрема шляхом викоринення корупції в органах державної влади. Системний аналіз, проведений у ході дослідження, привів до одного значного висновку: економічну відбудову та, відповідно, стабілізацію на ринку праці треба починати вже сьогодні в тих регіонах, які не знаходяться в зоні бойових дій. Це дасть змогу виявити і дослідити слабкі місця та випробувати систему на гнучкість до зовнішніх чинників. Після закінчення війни ці регіони стануть надійним економічним тилом для тих територій, які потребуватимуть відбудови та налагодження ринку праці.

Ключові слова: вимушена міграція, безробіття, біженці, ринок праці.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 12.

Баннікова Катерина Борисівна – кандидат соціологічних наук, старший викладач, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія» (вул. Лермонтовська, 27, Харків, 61000, Україна)

E-mail: kateryna3012@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5696-1033>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/33315638>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=58117544900>

UDC 314.72(477)
JEL: F22; J21; J22; J78; O15; R23

Bannikova K. B. Impact of Forced Migration on the Labor Market in Ukraine (the Analytical and Predictive Aspect)

The article examines the peculiarities of migration processes that occurred in connection with the full-scale military intervention on the territory of Ukraine. In particular, it was found that a significant number of migrants who settled in European countries already work today and pay taxes in the countries of residence. Also, the study showed that forced migration led to a decrease in certain professional groups in Ukraine, which are mostly women. Further, it was found that the labor market in Ukraine has shown flexibility and adaptability to the challenges of wartime. Undoubtedly, the economic crisis has dealt a significant blow to the labor market, but, despite the expectations of the aggressor neighbor, it has not destroyed it. A separate estimation is given to internal forced migration of the population, the regions of Ukraine that have experienced the greatest load in connection with these processes are identified. The problems in the labor market, which were provoked by the massive uncontrolled movement of citizens, are considered. The unemployment rate was estimated according to the results of 2022, which, according to official data, was less than at the time of the outbreak of war. It should be noted that such information should be perceived critically, because not all persons of working age are registered as unemployed. At the same time, due to the analytical and prognostic aspect of the study, it was found that the future of Ukraine lies in the latest educational programs, innovations and investments, which as a result will improve the microclimate in the labor market. However, the implementation of these ambitious plans should be preceded by effective government decisions and the development of real mechanisms for change, as well as, of course, reducing pressure on business, in particular by eradicating corruption in public authorities. The systematic analysis conducted during the study led to an unequivocal conclusion: economic recovery and, accordingly, stabilization in the labor market should begin today in those regions that are not in the combat zone. This will allow identifying and examining weaknesses, also testing the system for flexibility to external factors. After the end of the war, these regions will become a reliable economic rear for those territories that need recovery and adjustment of the labor market.

Keywords: forced migration, unemployment, refugees, labor market.

Fig.: 1. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 12.

Bannikova Kateryna B. – PhD (Sociology), Senior Lecturer, Kharkiv University of Humanities «People's Ukrainian Academy» (27 Lermontovska Str., Kharkiv, 61000, Ukraine)

E-mail: kateryna3012@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5696-1033>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/33315638>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=58117544900>

Міграція завжди була та залишається частиною світової історії. Пошук нових земель через виснаження природних ресурсів, збільшення кількості населення на Землі, а пізніше економічні чинники були причинами пошуку людьми нових, кращих і безпечніших місць для проживання, що є цілком природним явищем. Проте повномасштабна війна, розпочата країною-агресором 24 лютого 2022 року проти нашої держави, спричинила саме вимушену міграцію, яка призвела до гуманітарної кризи та активного переміщення населення, у тому числі за кордон, що визначатиме демографічний розвиток і ситуацію на ринку праці впродовж багатьох років.

Аналіз останніх досліджень та публікацій вказує на те, що питання вимушеної міграції та її впливу на ринок праці особливо гостро обговорюється в наукових колах. Так, А. Тутова [10] здійснила загальну оцінку міграції населення під час війни та дослідила її вплив на ринок оплати праці. Вивченню цієї проблеми присвятили свою працю і Г. Комарницька, Н. Ястремська та Н. Павленко [6]. Водночас Н. Азьмук [1] запропонувала основні повоєнні стратегії відновлення робочої сили. Т. Васильців, О. Левицька, О. Рудковський [3] дослідили питання диспропорції та дисбалансу ринку праці областей Карпатського регіону України, оскільки саме західний регіон став міграційним хабом, що значно вплинуло на ринок праці. О. Назарова, Т. Чатченко та Л. Митрофанова [7] досліджували проблему безробіття в Україні під час війни, його структуру та чинники впливу.

Проведені дослідження дали вагому інформацію щодо зазначеної проблеми, однак питання вимушеної міграції в Україні залишається актуальним, оскільки війна триває, тому економіка зазнає руйнувань і залишається нестабільною. За таких обставин метою нашого дослідження є розкриття особливостей адаптивності ринку праці в умовах міграційних процесів, вироблення окремих пропозицій, які в перспективі посприяють стабілізації ринку праці в Україні. У дослідженні було застосовано такі методи наукового пізнання, як: загальнотеоретичний, аналітичний, синтетичний, метод аналогії та узагальнення. При цьому дослідження матеріалів наукових конференцій з подальшою інтерпретацією результатів було здійснено за допомогою контент-аналізу, а згідно зі структурно-функціональним методом було визначено основні складники подальшого відновлення ринку праці в Україні.

До 2014 р. зовнішня міграція в Україні вважалася нормальним явищем, її причини були пов'язані з економічними чинниками, зокрема пошуком громадянами роботи з гідною оплатою праці. Така міграція була контрольованою. Однак з 2014 р. Україна стикається з новим, не відомим раніше явищем – вимушеною міграцією. Вимушена міграція зазвичай є неконтрольованою, оскільки в умовах небезпеки для життя та здоров'я в людини немає змоги реально оцінити на-

прямом переміщення та можливості для повноцінної організації свого життя на новому місці. Проте міграційну ситуацію, яка розгорнулася від початку 2014 р. на сході України та в тимчасово анексованому Криму, вдалось оперативно взяти під контроль. Тоді кількість внутрішньо переміщених осіб, згідно з офіційними даними, сягнула близько 1,5 млн громадян. Оскільки до 2014 р. проблеми вимушеної міграції в Україні взагалі не існувало, а отже, були відсутні будь-які напрацювання в цьому напрямку, стрімке збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб потребувало швидко ухвалення відповідних державних рішень [6].

Водночас стало помітним, що хвиля біженців з України не схожа на попередні міграційні кризи, які спіткали Європу у 21 столітті. Відмінність полягає в тому, що більшість українських біженців – жінки працездатного віку з вищою освітою та їхні діти. За даними Управління верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), статус тимчасового захисту в країнах Європи до 3 січня 2023 р. отримали близько 4,9 млн українських біженців (табл. 1). Це близько 1% населення країн Євросоюзу. Найбільше українців прийняли Польща, Німеччина та Чехія. ООН також відстежує міграцію українців на територію країни-агресора. За даними UNHCR, на початку 2023 р. у росії та Білорусі перебували близько 2,9 млн українців. Хоча наразі неможливо достовірно визначити, скільки з них виїхали туди добровільно, а скількох окупанти депортували [7].

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих біженців з України в країнах Європи за даними ООН

Країна Європи	Кількість зареєстрованих біженців з України, осіб
Польща	1 546 354
Чехія	473 736
Молдова	100 494
Естонія	41 871
Литва	72 480
Латвія	44 587
Болгарія	148 451
Словаччина	105 124
Ірландія	69 671
Німеччина	1 021 667
Австрія	90 994
Швейцарія	77 045
Румунія	102 039
Нідерланди	75 210
Угорщина	33 316
Іспанія	160 287
Італія	166 467
Велика Британія	152 200

Джерело: складено авторами на основі [4].

Зазначені вище країни надають неоціненну допомогу як кожному громадянину України, так і нашій державі загалом. Проте водночас вимушена міграція позитивно впливає і на економічний розвиток цих країн. Згідно з дослідженням, проведеним Національним банком України, наші громадяни активно витрачають свої заощадження у країнах перебування, працевлаштовуються там і платять податки, роблячи суттєвий внесок в економіку країн Європейського Союзу. Часто громадяни України вдаються до підприємництва в країнах свого вимушеного перебування. Для Європи такі мігранти – скоріше знахідка та здобуток, для України – колосальна втрата. Зазначене дослідження проводилось Національним банком України (далі – НБУ) в кінці 2022 р., і на той момент кількість громадян, які виїхали за кордон, сягала 15,3 млн осіб, з них 7,7 млн повернулися назад, однак 7,6 млн українців досі перебувають за кордоном. Щоб розуміти масштаби такої міграції, варто пригадати, що теперішнє населення Болгарії – 6,8 млн громадян. Так, за підрахунками НБУ, загальні витрати українців за кордоном у період з квітня по жовтень 2022 р. склали понад \$15 млрд, а до кінця року ця сума збільшилась орієнтовно до \$20 млрд [9].

Також аналітики НБУ підрахували, що на початку вторгнення – навесні та влітку – витрати українців за кордоном значною мірою здійснюються коштом акумульованих українцями заощаджень в українських банках, через зняття готівки або розрахунок українськими банківськими картками в торговельних мережах за кордоном. Але з часом у структурі цих витрат збільшується частка трудових доходів. Тобто українці все активніше почали долучатися до ринку праці в країнах перебування. Наприклад, від початку повномасштабної війни українці в Польщі заплатили 10 млрд злотих (близько \$2,4 млрд) податків, що перевищує обсяги наданої соціальної допомоги українським мігрантам [9].

Необхідно також урахувати економічну ситуацію, що склалася в країнах Євросоюзу. Так, за оцінками МВФ, у середньостроковій перспективі країнам Європи не вистачатиме робочої сили. За таких обставин залучення вимушених мігрантів є найбільш прийнятним рішенням для європейських країн, оскільки українці переважно мають високий рівень освіти та кваліфікації. Як видно з табл. 1, основна частка вимушених мігрантів країною перебування обрала Польщу, яка з їхньою допомогою може розв'язати проблему нестачі робочої сили. Про це свідчить спеціальний звіт «Біженці з України в Польщі» щодо дослідження, проведеного міграційною платформою EWL, фондом підтримки мігрантів на ринку праці «EWL» та Центром Східноєвропейських студій Варшавського університету. Згідно з цим дослідженням:

- ✦ 61% мігрантів мають вищу освіту;
- ✦ 17% мігрантів є висококваліфікованими працівниками;

- ✦ 63% мігрантів мають бажання працювати;
- ✦ 30% мігрантів бажають залишитися в Польщі на постійній основі;
- ✦ 55% знають англійську мову на розмовному рівні, а чверть – польську на такому ж рівні, що полегшує комунікацію з роботодавцем;
- ✦ 82% мали досвід роботи в Польщі раніше [12].

За таких обставин зростає ризик того, що вимушені мігранти, які отримають добре оплачувану роботу та влаштують свій побут на новому місці, можуть не повернутися до України. Більше того, у майбутньому вони можуть посприяти зростанню міграції за рахунок вивезення найближчих родичів.

Зворотним боком медалі є те, що Україна втрачає свій найцінніший капітал – своїх громадян, і їх повернення буде можливим лише за умови економічного добробуту нашої країни. До того ж, така міграція призводить до зменшення, а іноді й до припинення існування окремих, здебільшого жіночих, професійних груп. Адже, як було зазначено вище, основна частина мігрантів, які виїхали за межі України, – жінки. При цьому в Україні існує безліч професій, які чоловічою частиною населення не освоєні, а їх переорієнтація потребує значного часу та ментального переосмислення. За таких обставин Україна вже зараз відчуває нестачу таких фахівців, як молодший медичний персонал, педагогічні працівники, працівники закладів громадського харчування тощо, оскільки в цих галузях основною кадровою рушійною силою були саме жінки.

За результатами 2022 р. спостерігаємо, що масова міграція мала значний негативний вплив на українську демографію та економіку. На початок воєнних дій розрив між попитом і пропозицією на національному ринку праці був колосальним. Кількість зареєстрованих вакансій скоротилася вдвічі, з 375 707 у січні – травні 2021 р. до 202 764 в аналогічному періоді 2022 р., з одночасним скороченням кількості зареєстрованих безробітних на третину. Це призвело до зростання навантаження на 1 вакантне робоче місце майже в 3 рази [1, с. 173]. Водночас тиск на ринок праці в Україні чинять і внутрішні мігранти, адже в східних регіонах структура зайнятості була суттєво зміщеною в бік промисловості порівняно із західними областями. Це посилювало вже наявні диспропорції між попитом і пропозицією робочої сили, попри релокацію підприємств. Станом на вересень 2022 р., за даними дослідження Міжнародної організації з міграції, кількість внутрішньо переміщених громадян становила 6,9 млн осіб, з них 44% на кінець III кварталу 2022 р. не мали доходу, незважаючи на працездатний вік. Лише одна третина опитаних назвала заробітну плату як основне джерело доходу після переміщення, а 24% зазначили, що покладаються на державну підтримку. На початку війни відбувалося масове закриття бізнесу, і лише в серпні 2022 р. ситуація почала вирівнюватись. Більшість роботодавців зазначають, що випла-

чують своїм співробітникам заробітну плату на довоєнному рівні. Проте навіть якщо в компанії зарплати в абсолютному вираженні залишилися на довоєнному рівні, фактично відбулося зниження на понад 40% через девальвацію та інфляцію. За даними дослідження, третина опитаних роботодавців виплачує своїм співробітникам зменшену заробітну плату. Серед тих, хто скорочував компенсаційні виплати персоналу, більшість (11,6%) зменшила оклади на 16–30%. Також 7,8% підприємств та організацій скоротили зарплату на 31–50%. Скорочення окладів на понад 50% відбулося у 6,1% компаній [10].

Загалом ринок праці не є однорідним, він має багато компонентів стосовно розміщення виробничих потужностей, географічного розташування тощо. При цьому кожен регіон по-своєму унікальний, і в умовах сталого економічного розвитку, не порушеного військовими діями, це є швидше перевагою, ніж недоліком. Водночас в умовах військової стагнації така багатокомпонентність є обтяженням для держави. У східних регіонах, де відбуваються найзапекліші бої, а відповідно, й евакуація населення та релокація окремих бізнесів, громадяни мають переважно робітничі спеціальності, оскільки регіон завжди славився своєю важкою промисловістю. При цьому після переїзду в більш безпечні місця, до західних регіонів України, громадяни не завжди можуть знайти застосування своїм робітничим навичкам, оскільки ті регіони ніколи не мали потужної важкої промисловості.

Т. Васильців, О. Левицька та О. Рудковський провели дослідження [3] на прикладі Карпатського регіону України та визначили окремі диспропорції та дисбаланси на ринку праці. Зокрема, автори встановили, що у зв'язку зі спрощеними умовами працевлаштування та перереєстрації бізнесу зростає ризик подальшої релокації висококваліфікованих кадрів та бізнесу із західних областей України за кордон, а також збільшується конкуренція щодо робочих місць. Водночас автори з'ясували, що не вистачає працівників у таких галузях, як торгівля, фармацевтика та логістика. Наслідком скорочення кількості вакансій стає зниження рівня купівельної спроможності громадян, зростання рівня безробіття, звуження внутрішнього ринку і решті-решт – погіршення матеріального стану людей. Автори встановили також наявність певних позитивних зрушень, зокрема: перетворення міст Ужгорода, Львова, Івано-Франківська на потужні інформаційно-технологічні хаби – через активну міграцію IT-фахівців до західних регіонів; забезпечення роботою внутрішньо переміщених осіб – через активізацію діяльності суб'єктів інфраструктури ринку праці та владних структур. Так, згідно з дослідженням, лише у Львові було створено близько 1,5 тис. вакансій безпосередньо для внутрішньо переміщених осіб (паркувальники, інженери комунальних

служб, пекарі, працівники систем громадського обслуговування та споживчих послуг). Водночас міграція висококваліфікованих працівників зі східних регіонів призвела до дисбалансу, адже фахівці з вищою кваліфікацією зайняті на робочих місцях, де потрібна кваліфікація нижчого рівня [3].

Загалом проведене дослідження показує, що з початку війни відбувається адаптація ринку праці до нестабільної соціально-політичної та воєнної ситуації в країні. Водночас окремі науковці вважають, що війна стала поштовхом до пластичності ринку праці, зміни пропозиції робочої сили у воєнний час. Таку гнучкість ринку праці наведено на *рис. 1*.

О. Назарова, Т. Чатченко та Л. Митрофанова [7], досліджуючи питання безробіття в Україні під час війни та чинники, що мають на це безпосередній вплив, встановили, що на території України знищено чимало успішних бізнесів, зокрема великих промислових об'єктів. За даними Європейської бізнес-асоціації, 53% її членів працюють з обмеженнями, 3% взагалі перестали працювати. Як наслідок, приблизно 15% компаній скоротили працівників або відправили їх у неоплачувані відпустки [7].

Міністерством фінансів України опубліковано дані щодо кількості зареєстрованих безробітних в Україні (без урахування окупованих територій Криму та частини Донбасу) (*табл. 2*).

Таблиця 2

Кількість зареєстрованих безробітних в Україні за 2022 р.

№ з/п	Місяць	Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб	Усього населення, тис. осіб
1	Січень	315,4	41167,3
2	Лютий	313,8	41130,4
3	Березень	286,9	41167,3
4	Квітень	283,4	41167,3
5	Травень	311,0	41167,3
6	Червень	316,4	41167,3
7	Липень	296,7	41167,3
8	Серпень	278,6	41167,3
9	Вересень	260,5	41167,3
10	Жовтень	239,1	41167,3
11	Листопад	208,9	41167,3
12	Грудень	186,5	41167,3

Джерело: авторська розробка на основі [5].

Як бачимо з наведеної табл. 2, загальна кількість офіційно зареєстрованих безробітних громадян була приблизно рівною на початок війни. Це зумовлено тим, що громадяни масово покидали територію

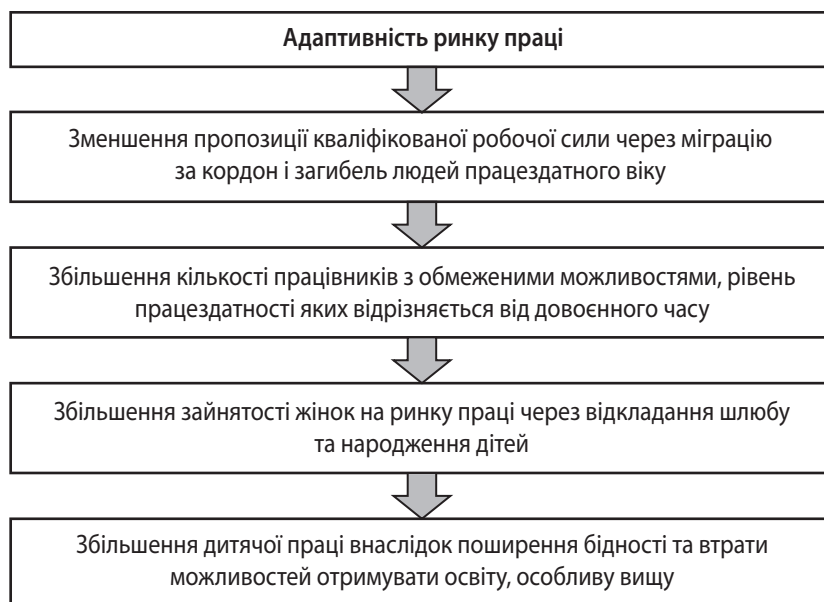

Рис. 1. Адаптивність ринку праці до викликів війни

Джерело: авторська розробка на основі [11].

України та, відповідно, не реєструвалися в центрах зайнятості. Більше того, з наведених даних видно, що на кінець року кількість безробітних знижується. Чи можна це вважати поліпшенням стану на ринку праці в Україні? Досить сумнівно. Під час воєнного стану в Україні відбулися зміни щодо виплат допомоги по безробіттю не в бік поліпшення. Так, допомога по безробіттю виплачується лише 90 днів (раніше 120–360 днів). Розмір її не може перевищувати розмір мінімальної зарплати (6 500 грн у 2022 р. та 6 700 грн у 2023 р.). Виплати припинятимуться, якщо безробітна особа перебуває за кордоном понад 30 днів. [7]. До того ж, для отримання статусу безробітного з-поміж інших документів пошукач роботи має подати до центру зайнятості військово-обліковий документ [8], а це є безумовним стримувальним фактором для чоловічої частини населення, які не бажають потрапити до лав Збройних Сил України.

Повертаючись до проблеми зовнішніх мігрантів, треба зазначити, що згідно з останніми опитуваннями 81% українських біженців заявили, що хотіли би повернутися в Україну в майбутньому, а 13% планують повернення навіть в умовах війни.

Оцінюючи відсоток повернення українських біженців на батьківщину, слід враховувати й те, що таке бажання визначається не лише намірами (побажаннями) біженців, а й особливостями їхнього юридичного статусу. А статус тимчасового захисту не надає іммігрантам права постійного перебування в країнах ЄС.

Коли країна стає безпечною для повернення, європейські уряди запускають процес масового повернення мігрантів з тимчасовим захистом набагато швидше, ніж планують самі мігранти. У цьому кон-

тексті зацікавленість країн у поверненні мігрантів до країн їх походження, як правило, спонукає органи цих країн практикувати фінансові стимули для повернення та загрози примусової депортації [2].

Водночас Україна має бути готова до такого масового повернення її громадян і мати можливість забезпечити їх роботою. Н. Азьмук, досліджуючи питання післявоєнних прогнозів на ринку праці, визначила основні стратегії відновлення робочої сили [1]:

- ✦ *технологічне оновлення* передбачає зміну підходів у промисловій політиці країни. Основу такого підходу має скласти розбудова інноваційних підприємств, які не лише застосовують, а й продукують новітні технології у виробництві товарів та послуг, управлінні, логістиці. Вони мають стати інноваційними майданчиками;
- ✦ *зміцнення наукового чинника* має стимулювати розвиток науки, інновацій промисловості та має включати такі складники: інтеграцію науки в повоєнну відбудову всіх галузей економіки; спрямованість наукових досліджень на інновації; формування інноваційної інфраструктури (технопарків, акселераторів, локальних центрів науково-технологічного розвитку тощо), поширення досвіду комерціалізації наукових розробок;
- ✦ *реформування освітньої системи* передбачає запровадження наскрізної системи профорієнтації від початкової школи до вищої освіти, перезавантаження системи професійної та вищої освіти, розвиток освіти для дорослих, переоснащення та цифровізацію закладів освіти. Реформування освіти має забезпечити

формування та розвиток людського капіталу належного освітнього та кваліфікаційного рівня через рівний доступ учасників освітнього процесу до якісної освіти на всіх рівнях;

- ✦ *активізація розвитку малого та середнього бізнесу* забезпечуватиметься через створення сприятливого середовища для заснування власного бізнесу та виведення підприємництва з тіні. Формування сприятливого середовища передбачає розробку інструментів підтримки наявного та нового бізнесу через податкові, грантові та кредитні інструменти з одночасним забезпеченням навчання для потенційних підприємців, а також амністії з метою виведення бізнесу з тіні. Політика підтримки підприємництва сприятиме створенню нових робочих місць у країні, розвитку самозайнятості, збільшенню податкових надходжень [1].

О. Черьомухіна та Ю. Чалюк [11] вбачають відновлення успішного економічного розвитку держави та як наслідок – стабілізацію на ринку праці завдяки таким чинникам:

- ✦ підвищення кваліфікації та перепрофілювання спеціалістів, впровадження практики дуальної освіти;
- ✦ удосконалення системи оплати праці, підвищення та виведення до рівня середньоевропейських зарплат для робітничих професій, поліпшення умов праці, розробка рекламної кампанії з популяризації та підвищення престижності робітничих професій;
- ✦ розробка умов для самозайнятості населення, надання кредитів для малого та середнього бізнесу;
- ✦ створення нових робочих місць, розробка рекламної кампанії з популяризації праці в сільській місцевості та малих містечках;
- ✦ здійснення заходів щодо легалізації тіньової зайнятості;
- ✦ розробка програми із залучення та розвитку індустріальних парків, інноваційних підприємств, IT-хабів, стартапів в Україні;
- ✦ підтримка сприятливого інвестиційного клімату [11].

Як бачимо, науковці сходяться в думці, що майбутнє України – за новітніми освітніми програмами, інноваціями та інвестиціями, що в результаті має створити сприятливий мікроклімат для малого та середнього бізнесу, нових підходів до системи оплати праці та привабливості України для повернення на батьківщину громадян, які мігрували за її межі. Водночас рушійною силою кожного із зазначених елементів неодмінно мають стати дієві державні рішення та реальні механізми викорінення корупції в державних кабінетах, а також зменшення безпосереднього контакту бізнесу з можновладцями.

ВИСНОВКИ

Проблема міграції в Україні існувала давно, однак масового характеру вона набула саме від початку повномасштабного вторгнення росії. Міграційні процеси негативно вплинули на ринок праці в Україні, однак і несприятливий ринок праці став окремою причиною міграції населення. У ході дослідження було встановлено, що Україна все ж змогла адаптуватися до воєнних реалій і стабілізувати ринок праці, який перебував у стрімкому падінні.

Хоча питання непривабливого ринку праці існувало в Україні ще до війни, зараз ця проблема постала особливо гостро. Тому економічну відбудову та, відповідно, стабілізацію в сегменті, що досліджувався, треба починати вже сьогодні в тих регіонах, які не знаходяться в зоні бойових дій. Це дасть змогу виявити слабкі місця, випробувати систему на гнучкість до зовнішніх чинників та працювати на перспективу розвитку.

Україна володіє значними ресурсами для ефективного відновлення ринку праці. Передусім, це людський капітал: висококваліфіковані, працьовиті, талановиті та креативні громадяни – головний потенціал нашої країни. Однак саме правильні дієві механізми боротьби з корупцією та, як наслідок, економічна стабілізація в державі зможуть створити сприятливу та привабливу атмосферу на ринку праці України. З огляду на це, питання дослідження ринку праці залишається актуальним, оскільки продовження війни призводить до нових негативних наслідків і дестабілізації в зазначеному сегменті.

За таких обставин актуальними будуть подальші дослідження саме в контексті державного регулювання ринку праці та ухвалення відповідних дієвих державних рішень. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Азьмук Н. А. Трансформація ринку праці в умовах війни: виклики та стратегії відтворення робочої сили. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1. С. 171–178. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).171-179](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).171-179)
2. Богдан Т. Як повернути українських біженців додому після війни. *Економічна правда*. 28.12.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/28/695503/>
3. Васильців Т., Левицька О., Рудковський О. Структурні диспропорції і дисбаланси ринку праці областей Карпатського регіону України в умовах війни: тенденції, загрози, орієнтири політики стабілізації й використання можливостей. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37>.
4. Вінокуров Я. Українські мігранти підіймають економіку Європи. Що буде з Україною без них? *Економічна правда*. 10.01.2023. <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/>

5. Кількість зареєстрованих безробітних. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2022/>
6. Комарницька Г. О., Ястремська Н. М., Павленко Н. В. Вимушена міграція та її вплив на ринок праці в Україні. *Наукові перспективи*. 2022. № 6. С. 306–319. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-6\(24\)-306-319](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-6(24)-306-319)
7. Назарова О. Ю., Чатченко Т. В., Митрофанова Л. В. Проблема безробіття в Україні під час війни. *Current issues of science and integrated technologies : materials of the I International Scientific and Practical Conference*. Milan, Italy, January 10–13, 2023. P. 150–153. URL: <http://surl.li/gvzdt>
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу» від 19.09.2018 р. № 792. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2018-п#Text>
9. Туча О., Співак І., Бондаренко О., Погарська О. Вплив українських мігрантів на економіки країн-реципієнтів / Національний банк України. Дослідження. Грудень 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf?v=4
10. Тутова А. С. Міграція населення під час війни та її вплив на ринок оплати праці. *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : матеріали XVII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Харків, 25 листопада 2022 р.). Харків, 2022. С. 109–120. URL: <http://surl.li/gwrvvc>
11. Черьомухіна О. К., Чалюк Ю. О. Ринок праці під час війни: стан та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-24>
12. Якість життя населення України та перші наслідки війни : монографія / Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С. та ін. / НАН України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. Київ, 2023. 173 с. URL: <http://surl.li/gwtun>
- Cherenko, L. M. et al. “Yakist zhyttia naselennia Ukrainy ta pershi naslidky viiny” [The Quality of Life of the Population of Ukraine and the First Consequences of the War]. *NAN Ukrainy, Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M. V. Ptukhy*. Kyiv, 2023. <http://surl.li/gwtun>
- Cheromukhina, O. K., and Chaliuk, Yu. O. “Rynok pratsi pid chas viiny: stan ta perspektyvy” [Labor Market During the War: State and Prospects]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 46 (2022). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-24>
- “Kilkist zareiestrovanykh bezrobitnykh” [Number of Registered Unemployed]. *Minfin*. <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2022/>
- Komarnytska, H. O., Yastremska, N. M., and Pavlenko, N. V. “Vymushena mihratsiia ta yii vplyv na rynek pratsi v Ukraini” [Forced Migration and Its Impact on the Labor Market in Ukraine]. *Naukovi perspektyvy*, no. 6 (2022): 306-319. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-6\(24\)-306-319](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-6(24)-306-319)
- [Legal Act of Ukraine] (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2018-п#Text>
- Nazarova, O. Yu., Chatchenko, T. V., and Mytrofanova, L. V. “Problema bezrobittia v Ukraini pid chas viiny” [The Problem of Unemployment in Ukraine during the War]. *Current issues of science and integrated technologies*. 2023. <http://surl.li/gvzdt>
- Tucha, O. et al. “Vplyv ukrainskykh mihrantiv na ekonomiky krain-retsypientiv” [Impact of Ukrainian Migrants on the Economies of Recipient Countries]. *Natsionalnyi bank Ukrainy. Doslidzhennia*. December 2022. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf?v=4
- Tutova, A. S. “Mihratsiia naselennia pid chas viiny ta yii vplyv na rynek oplaty pratsi” [Population Migration During the War and Its Impact on the Labor Market]. *Konkurentospromozhnist ta innovatsii: problemy nauky ta praktyky*. 2022. <http://surl.li/gwrvvc>
- Vasylytsiv, T., Levytska, O., and Rudkovskiyi, O. “Strukturni dysproporsii i dysbalansy rynku pratsi oblastei Karpatskoho rehionu Ukrainy v umovakh viiny: tendentsii, zahrozy, oriientyry polityky stabilizatsii i vykorystannia mozhlyvostei” [Structural Disproportions and Imbalances in the Labor Market of Oblasts of the Carpathian Region of Ukraine in the Conditions of War: Trends, Threats, Orientations for Stabilization Policy and Use of Opportunities]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 37 (2022). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37>
- Vinokurov, Ya. “Ukrainski mihranty pidiimaiut ekonomiku Yevropy. Shcho bude z Ukrainoiu bez nykh?” [Ukrainian Migrants are Boosting the European Economy. What Will Happen to Ukraine without Them?]. *Ekonomichna pravda*. January 10, 2023. <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/>

REFERENCES

- Azmuk, N. A. “Transformatsiia rynku pratsi v umovakh viiny: vyklyky ta stratehii vidtvorennia robochoi syly” [The Transformation of the Labor Market in the Conditions of War: Challenges and Strategies for Labor Force Renewal]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, no. 1 (2022): 171-178. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).171-179](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).171-179)
- Bohdan, T. “Yak povernuty ukrainskykh bizhentsiv dodomu pislia viiny” [How to Return Ukrainian Refugees Home after the War]. *Ekonomichna pravda*. December 28, 2022. <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/28/695503/>